

В.О.Сухомлинський вимагав вивчення й обліку вікових та індивідуальних психологічних особливостей розвитку мислення і мови, пам'яті і фантазії, здібностей і характеру дітей. Розроблена ним система індивідуального виховання пройнята знанням законів психології дитинства, отрочтва, юності, „знанням і застосуванням психологічних закономірностей навчання і виховання” [1, Т. 5, 462].

Особливий акцент вчений ставив на пояснення природи „шкільних неврозів”, дидактогенії. В книзі „Серце віддаю дітям” він так пише: „Парадоксальність дидактогенії виявляється в тому, що вони бувають тільки в школі – в тому священному місці, де гуманність повинна стати важливою рисою, яка визначає взаємини дітей і вчителів. Дидактогенії – це дітище несправедливості. Несправедливе ставлення батьків або вчителя до дитини має багато відтінків. Це перш за все байдужість..., байдужість до неуспішності дитини. Потім – окрик, погроза, роздратованість, а у людей, які не володіють педагогічною культурою, – навіть злорадство” [1, Т. 3, 144].

В.О.Сухомлинський упродовж багатьох років вивчав шкільні неврози і знайшов тонкі психологічні відтінки в хворобливій реакції нервової системи на несправедливість вчителя [1, Т. 3, 144-145].

Особливої турботи, вважав В.О.Сухомлинський, вимагають діти з уповільненими процесами мислення. В роботі з такими дітьми педагог рекомендував учителям проявляти особливий педагогічний такт. Відхилення не повинні формувати в дитині комплекс неповноцінності. Одним із практичних шляхів розвитку розумових здібностей дітей Василь Олександрович вважав наочно-образну основу мислення і єдність розумових операцій та практичної діяльності.

Ручна праця, наповнена інтелектуальним змістом, оточуючий світ, сонце, дерева, квіти, читання книжок, творчість при написанні оповідань, уроки на природі, здивування від побаченого, складання казок – ось далеко не повний перелік засобів педагогічного впливу вчителя, який

був відображений у складеному В.О.Сухомлинським на 1970-1971 навчальний рік плані роботи школи.

Чимало місця в педагогічній спадщині вченого-педагога відводиться ролі спостереження в діяльності вчителів та учнів.

Видатний педагог підкреслював важливість уміння вчителя спостерігати за дитиною, за ледь відчутними ознаками, визначати шляхи формування її розумового, морального, фізичного розвитку.

Наслідки спостережень В.О.Сухомлинського за життям і працею багатьох учнівських колективів допомогли йому зрозуміти роль провідних факторів, що визначають становлення духовного світу дітей, розробити рекомендації з питань розумового, морального, естетичного, фізичного виховання учнів, теорії навчання, виховання дітей в сім'ї, професійної майстерності вчителя [1, Т. 3, 182-188].

Література:

1. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти томах. – К.: Рад. школа, 1976
2. Розенберг А.Я. Педагогіка В.О.Сухомлинського як цілісна виховна система // Педагогіка і психологія. – 2003. – № 2. – С. 11-20
3. Бондар Л.С. В.О.Сухомлинський про міжособистісні стосунки // Педагогіка і психологія. – 1998. – №3. – С. 21-24
4. Кремень В. Філософія освіти у спадщині великого педагога (В.О.Сухомлинського) // Педагогічна газета. – 1998. – № 10
5. Калмиков Г.В. В.О.Сухомлинський про взаємини між учнями різного віку // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 2. – С. 227-233

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО ПРО ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

О.Г.Видра

При дослідженні нової проблеми завжди виникає потреба у зверненні до наукових першоджерел, які на протязі багатьох років створювали величезний науковий досвід, заснований на працях видатних вчених. У своїх роботах вони констатували не

тільки завершені дослідження, а вказували на нові проблеми, визначаючи подальші шляхи розвитку науки.

На сучасному етапі психологами науковцями вивчається таке явище, як психологічна культура особистості. Це поняття є відносно новим у науці – як термін воно з'явилося в середині 70-х р. ХХ ст. Психологічна культура є складовою загальної культури і різновидом професійної культури, яка по відношенню до вчителя включає і педагогічну культуру. В розрізі даної проблеми ми займаємося психологічною культурою особистості майбутнього вчителя трудового навчання.

Розглядаючи родовід психологічної культури, ми знайшли її коріння в роботах видатного педагога В.О. Сухомлинського. Своє життя він присвятив школі і дітям, залишивши після себе спадщину, заповітами якої користуються педагоги сучасності всього світу.

В.О. Сухомлинський зауважував: „Не зрозуміло, чому під час становлення особистості школа не надає людині ніяких знань про саму себе, про людину – зокрема, і про те специфічне, що підносить людину над світом всього живого: про людську психіку, мислення і свідомість, про емоційну, естетичну, вольову і творчу сфери духовного життя. Той факт, що людина, в сутності, нічого не знає про себе, часто буває джерелом великого лиха, яке суспільству дорого коштує” [2, 404]. З цього він виходив на потребу у формуванні психічної культури у дітей-підлітків.

Вже тоді В.О. Сухомлинський впровадив у виховну роботу з дітьми „Розповіді про людину” – бесіду про психічну культуру [2, 409], яку він проводив під час відпочинку в походах, у тихі вечірні години в „Сонячній діброві”, в класі по вечорах, коли підлітки „благали” розповісти що-небудь цікаве і приходили спеціально для цього в школу. Сьогодні в школах Росії для формування і розвитку психологічної культури введений спецкурс „Людинознавство”, який заснований на даних бесідах [1]. При цьому В.О. Сухомлинський спирався на те, що знання про людину, про її психіку і психологію є цікавими і не можуть не викликати інтерес у дітей. Досліджуючи психологічну культуру, сучасний відомий

психолог Я.Л.Коломінський вказує: „Психологія – це не наука, яка може бути „нецікавою”. Цікава для читача наука – це і є психологія... Психологія не може не бути цікавою наукою, якщо вона цікавиться людиною і розповідає правду про людину” [3, 64].

Що ж розумів під психічною (психологічною) культурою В.О. Сухомлинський? „Знання психічної культури – це не короткий конспект з психології. Я визначив би ці знання як комплекс самопізнання та самоствердження, культурою духовного життя особистості”, – зазначав він і підкреслював: – „...потрібно розкривати перед юним розумом те, що підносить людину як творця, який спирається на високі ідеали” [2, 405].

Знання азів психічної культури В.О.Сухомлинський спрямовував насамперед на здобуття підлітками духовності, становлення в них оптимізму, віри в свої сили. Відповідно до цього він визначив зміст знань з основ психічної культури. Його бесіди в першу чергу стосувалися когнітивної сфери особистості. Розповідаючи про пізнавальні психічні процеси підліткам, зосереджувалася увага на особливостях функціонування даних процесів відповідно до вікових періодів розвитку людини.

Знання про особливості емоційних станів, розвитку волі, діяльнісної сфери особистості спрямовували свідомість підлітків на розвиток самовиховання, самоконтролю, самостереження. Таким чином В.О. Сухомлинський розвивав у підлітків рефлексивні здібності.

Рефлексія, за останніми дослідженнями, є однією зі складових основи психологічної культури. Тому психічна культура В.О. Сухомлинського є складовою формування і розвитку психологічної культури і за своєю природою є досить суттєвим джерелом розвитку особистості.

В.О. Сухомлинський залишив після себе не просто педагогічні творіння, а велику і потужну спадщину, про що свідчать постійні звернення сучасних науковців до його праць. Саме тому до цих творів звернулися і ми, шукаючи і черпаючи знання для успішного розвитку психологічної культури майбутнього вчителя трудового навчання.

Література:

1. Колмогорова Л.С. Элементы психологической грамотности. – Барнаул, 1997.
2. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. Рождение гражданина. Письма к сыну. // Сухомлинский В.А. Избранные произведения: В 5-ти т. / Редкол.: Дзевекин А.Г. и др. – К.: Рад. школа, 1979. – Т.3. – 1980. – 719 с.
3. Университетское психологическое образование: оценка ситуации и возможные перспективы / БГУ. Центр проблем развития образования. – Мн.: Технопринт, 2000. – С. 62-66.

ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У ТВОРАХ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО А.В.Попсуй, С.М.Піхота

Педагогічну діяльність і творчість одного з найвидатніших українських педагогів ХХ ст. В.О.Сухомлинського можна поставити в один ряд з діяльністю і творчістю геніїв вітчизняної та зарубіжної педагогіки Г.Песталоці, Я.А.Коменського, К.Ушинського, А.Макаренка. У своїх творах він надавав величезного значення вихованню особистості. Його „Школа радості” й досі є, на нашу думку, неперевершеним зразком реалізації ідеї формування всебічно розвиненої особистості.

Виховання кожної людини починається з самого раннього віку, так як дитинство – найважливіший період людського життя. Від того, яке було дитинство, що увійшло до її розуму і серця з навколишнього світу, від цього залежить, якою людиною стане дитина. Не останню роль у цьому відіграють і батьки. Добро і зло розкриваються перед дитиною уже в тому, яким тоном звертається батько до матері, як батьки сприймають радощі й прикрощі інших людей. Найбільше зло – егоїзм й індивідуалізм деяких батьків. Якщо батько і мати всі сили свого серця віддають дітям, якщо за ними не бачать інших людей, ця гіпертрофована любов з рештою обертається нещастям [3, 28-29].

Сухомлинський наголошував, що немає двох дітей, однакових за мисленням, за сприйманням навколишнього світу,

як індивідуальними особливостями розуму, волі, характеру, кожна дитина – це особливий, неповторний світ. Виховати особистість, сформувати душу людини можна, тільки зрозумівши цей світ. Виховати особистість, сформувати душу людини можна, тільки зрозумівши цей світ, пізнавши всі його тайники [1, 209].

Ми намагаємося вивчити дитину, пізнати індивідуальні особливості її психіки, проникати в її духовний світ, бачити власною дитини з навколишнім світом, з речами і явищами, з людьми, із силами природи. Не можна знати, не можна вивчати, не можна спостерігати її, якщо між тобою і дитиною – вчительський стіл. І тим більше не можна зрозуміти, як дитина сприймає навколишній світ, як вона мислить і відчуває, якщо не відкритися очі на нове і незрозуміле, вперше в її очах засвітилося почуття подиву перед красивим і незвичайним, живим і хвилюючим.

Дитину потрібно привчити робити добрі справи, не чекаючи жодної вигоди. Поступово такі вчинки входять у звичку, і діти просто не можуть байдуже ставитися до навколишнього світу.

Багато разів пережите почуття радості, що супроводжує добрі вчинки в дитинстві, з часом переходить у той голос совісті, який свідчить про високу моральну свідомість [2, 418].

Краса природи – це могутнє джерело енергії думки, це поштовх, що пробуджує інертну думку. Перед лицем краси кожна дитина є такою, якою вона є насправді. Світ з його невичерпною і дивовижною красою став для дитини могутнім джерелом живої уяви, яскравих уявлень. Подив перед красою навколишнього світу здобув тремтіння думки, наповнив живим життям кожен клітинку мозку, осяяв свідомість [1, 212].

Сухомлинський підкреслював, що природа – найкращий вихователь дитячої душі. А тому заняття в своїй „Школі радості” він проводив на зеленій траві під грушею, на шкільній садибі, в лісі, біля річки чи на березі озера.

Велику увагу Сухомлинський звертав на формування найтонших моральних почуттів – людського обов'язку,